

Received / Makale Geliş Tarihi 20.01. 2024
Published / Yayınlanma Tarihi 29.02.2024
Volume / Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 11(104), 493-502

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10737548

Muhammet Gömülütaş

<https://orcid.org/0000-0003-2906-4633>

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş / TÜRKİYE
ROR Id:<https://ror.org/03gn5cg19>

Prof. Dr. Selçuk Gençay

<https://orcid.org/0000-0001-7489-0622>

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Kahramanmaraş / TÜRKİYE
ROR Id:<https://ror.org/03gn5cg19>

Doğa Kulüplerine Üye Rekreatif Doğa Yürüyüşçülerinin Çevresel Davranışlarının İncelenmesi

Investigation of Environmental Behaviors of Recreational Hikers Who Are Members of Nature Clubs

ÖZET

Dünya gündeminde önemli bir yer tutan çevresel sorunlar, gün geçtikçe yaşanılabilir bir doğanın gelecek nesillere aktarılmayacağı sonucunu doğurmaktadır. Bireylerin ve toplumların çevre davranışları doğada düzenin bozulmasına neden olmuştur. Şüphesiz nüfusun artması, devlet politikaları gibi birçok etkenin yanında bireysel hatalarda yine çevresel sorunları tetiklemiştir. Yaşanabilir bir çevre hem bizlerin hem de gelecek nesillerin en doğal hakkı olması sebebiyle çevre sorunlarıyla ilgili bilinçlenmek ve mücadele etmek yine insanların bir vazifesidir. Bu çalışmada Kahramanmaraş Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü bünyesinde faal olarak doğa yürüyüşü yapan bireylerin çevresel davranışlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada veriler, Kişisel Bilgi Formu ile Timur ve Yılmaz tarafından 2013 yılında Türkçeye uyarlanarak geçerlik güvenirlik çalışması yapılan 20 madde ve 6 alt boyuttan oluşan Çevre Davranış Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 26 istatistik programı kullanılmıştır. Yapılan Skewness-Kurtosis testi sonucu dağılımların normal düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Verilerin analizinde betimleyici istatistiklerle birlikte normal dağılımda parametrik testlerden, iki bağımsız grup ortalamaları arasında karşılaştırmalar için t-testi, ikiden fazla grupların analizinde ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) istatistiksel yöntemi ve sürekli değişkenler arasındaki ilişki düzeylerini belirlemek için Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Çalışmada elde edilen verilerin analizi sonucunda; doğa yürüyüşçülerinin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir durumu, doğa kulübü üyelik süresi değişkenlerine göre çevre davranış ölçeği puanlarında anlamlı bir fark bulunurken, doğa yürüyüşlerine katılım sıklığı ve farklı kulüplere olan üyelik durumu değişkenlerine göre çevre davranış ölçeği puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Doğa Yürüyüşü, Rekreatif Spor.

ABSTRACT

Environmental problems, which have an important place in the world agenda, lead to the conclusion that a livable nature cannot be transferred to future generations. Environmental behaviors of individuals and societies have caused disruption of order in nature. Undoubtedly, the increase in population has triggered environmental problems, as well as many factors such as government policies, as well as individual mistakes. Since a livable environment is the most natural right of both us and future generations, it is also the duty of people to be aware of and struggle with environmental problems. This study, it was aimed to examine the environmental behavior of individuals actively hiking within the Kahramanmaraş Youth and Sports Provincial Directorate in terms of different variables. In the study, data were collected with the Personal Information Form and the Environmental Behavior Scale, which consists of 20 items and 6 sub-dimensions, which was adapted to Turkish by Timur and Yılmaz in 2013 and whose validity and reliability studies were conducted. SPSS 26 statistical program was used to analyze the data. As a result of the Skewness-Kurtosis test, it was determined that the distributions were at a normal level. In the analysis of the data, together with descriptive statistics, parametric tests in the normal distribution, t-test for comparisons between the means of two dependent groups, one-way analysis of variance (ANOVA) statistical method in the analysis of more than two groups, and Pearson Correlation Analysis were used to determine the relationship levels between continuous variables. As a result of the analysis of the data obtained in the study; A significant difference was found in the environmental behavior scale scores of the nature walkers according to the variables of gender, age, education level, income status and duration of nature club membership. There was no significant difference in environmental behavior scale scores according to the variables of frequency of participation in nature walks and membership status to different clubs.

Keywords: Environment, Hiking, Recreation, Sport.

1. GİRİŞ

Şehirleşmenin artması, iş yaşamının yorucu temposu ve covid-19 pandemi süreci insanları genel olarak açık alan etkinliklerine, özellikle de doğa yürüyüşüne katılımlarını artırmıştır. Birçok araştırmacı bireylerin bu yürüyüşlere katılım sebeplerini ve aktiviteden elde edilen faydaları araştırma gereksinimi duymuştur. Etkinlikler sonunda ekonomik ve sosyal faydalar, insanları bu etkinliklere katılmaya motive eden faktörlerin bilinmesi son derece önemlidir (Ardahan ve Mert, 2013). Çevre konusunda bilinçli ve duyarlı bireyler yetiştirmek bir takım doğa sorunlarının önüne geçmede kalıcı çözümler üretmekte en etkili yöntem olacaktır. Çevre konusunda verilecek olan eğitimler doğa sporları yapan bireyler için de önem arz etmektedir. İnsanların çevreye verecekleri tahribat tekrar insanlara olumsuz olarak geri dönecektir. Bu nedenle insanların çevreye olan davranışlarına ilişkin araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Timur ve Yılmaz, 2013). Atasoy'a göre insanın hayattan tat alması doğa sayesinde olmaktadır (Atasoy, 2005). Faaliyetlerle bireyler, genellikle doğanın sakinliğine ve verdiği huzura yönelik olarak yürüyüşler düzenlemek, vahşi doğada bir hayvanı gözlemlemek, gün batımını izlemek ve kamp gezilerine katılmak gibi etkinliklerle kendini rahatlatmakta ve doğa hakkında sorgulamalar yaparak yorumlamaktadır (Lake, 2019).

Tanım olarak çevre, sayılamayacak derecede çok olan canlıların birlikte yaşadığı büyük bir ekosistemdir (Kınacı vd., 2011). Çevre sorunları literatürde doğal kaynaklar üzerinde meydana gelen ve canlı sağlığını olumsuz yönde etkileyen bozulmalar olarak tanımlanmıştır (Demir ve Çevirgen, 2006). Kirlenmenin yaklaşık bir asır önce farkına varıldığı, ülkelerin sanayileşme yarışları ve insanların çoğunluğunun doğal kaynakları israf edercesine kullanmaları ile modern anlamda çevresel sorunlar dünya gündemine uzun yıllar öncesinde girmiştir (Karpuzcu, 2007). Bu durumla ilgili ilk adım 1972 yılında Birleşmiş Milletler Konferansında "çevre deklarasyonu" adı altında hazırlanan ve Türkiye de dahil bütün üye ülkelerin imzasının bulunduğu koruyucu maddeler olmuştur (Karaküçük, 1999). İnsanların doğadan eşit şekilde faydalanabilmesi, kullanılabilir bir çevrede yaşamaları ve gelecek nesillere yenilenemeyen kaynakların ulaştırılmasını amaç edinen deklarasyon günümüze kadar birçok konferans ve toplantıda geliştirilerek önemini korumuştur (Karaküçük, 1999).

Bu sorunların temelini bakıldığında özellikle de gelişmekte olan ülkeler incelendiğinde çevresel sorunlara çözüm bulunamamaktadır. Teknik ekip yetersizliği, mali durumlar ve yetersiz devlet politikaları sorunlarla başa çıkmada yetersiz kalmaktadır. Fakat pahalı çözümler yerine çevresel davranış eğitimleri ile sorunların önüne geçilebileceği de bilimsel çalışmalarda öne sürülmüştür (Steg vd., 2015).

Ülkemizde ise çevresel sorunlar devlet politikası haline getirilerek günümüzde "sürdürülebilir kalkınma amaçları" başlığı altında birtakım projeler geliştirilmiştir. Bu projelerden çevrenin korunması, iklim krizine karşı önlem alınması Türkiye'nin Kalkınma amaçlarından çevresel sorunlarla baş edebilmesi için geliştirildiği projelerdir (Birleşmiş Milletler Türkiye Başkanlığı, 2023).

Doğa yürüyüşü, doğa sporları başlığı altında incelenen kendi kuralları olan bir branştır. Genel bir yanılğı olarak dağcılık sporu bünyesinde algılansa da doğa yürüyüşü literatüre bakıldığında bölgenin kırsal veya dağlık bölgelerinde dağcılık tekniklerinin gerekmediği fakat katılımcıların durumuna göre belirli zorluk derecesinde patikalardan geçerek belirli zaman ve planlama ile yapılan yürüyüşlerdir (Ekinci vd., 2012). Doğa sporları bireylere ekonomik, toplumsal ve kişisel yararları araştırmacılar tarafından birçok çalışmada ele alınmıştır. Genel olarak literatür taraması yapıldığında doğa sporu yapmanın insanlara sağladığı yararlar; sosyal kuralları öğrenme, birey ve grup yönetimi, kendine güven hissi, kritik zaman yönetimi, fiziksel gelişim ve zihinsel gelişim, mutluluk hissi, etkili iletişim ve sosyalleşme olarak toparlanabilmektedir (aktaran Ardahan ve Yerlisu, 2010; McKenzie, 2000; Yerlisu Lapa ve Ardahan, 2009).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada doğa kulüplerine üye rekreasyonel doğa yürüyüşçülerinin çevresel davranışlarının incelenmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda araştırmaya katılan doğa kulüplerine üye olan bireylerin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir durumu, doğa kulübü üyelik süresi, doğa yürüyüşüne katılım sıklığı ve farklı kulüplere olan üyelik durumları gibi değişkenlere göre çevresel davranışlarının farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için betimsel tarama modelinde yapılan bir çalışmadır. Tarama modelleri, yaşanmış ve geçmişte kalmış ya da halen yaşanmakta ve var olan bir durumu olduğu şekliyle yansıtmayı amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Büyüköztürk vd., 2017).

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Kahramanmaraş doğa kulüplerine üye rekreasyonel doğa yürüyüşçüleri oluşturmuştur. Kahramanmaraş Gençlik ve Spor İl Müdürlüğünden alınan veriler doğrultusunda Kahramanmaraş İlinde doğa yürüyüşü ile ilgili etkinlik yapan toplam 20 spor kulübü ve bu kulüplere üye 2592 sporcu bulunmaktadır. 2022 Kasım ayı itibarıyla bu sporculardan 426 bireyin faal olarak doğa yürüyüşlerine katıldığı tespit edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda, evrendeki tüm elemanları ayrıntıları ile incelemek, zaman ve maliyet açısından olanaksız olduğundan dolayı (Gökçe, 1998), bu nedenle, tanımladığımız çalışma evreninden, evrenin özelliklerini yansıtan bir parçasının seçilmesi yoluna gidilmiştir. Kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen ve 0,5 tolerans gösterilebilir hata payı da dikkate alınarak 219 kişiye anket uygulanmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma betimsel bir çalışma olup veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma, çalışma öncesinde KSÜ Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan Karar No: 1, 14.06.2022 tarihli alınan izinle yürütülmüştür. Veriler Kahramanmaraş Doğa Kulüplerine Üye Rekreasyonel Doğa Yürüyüşçülerinin üzerinde yürütülmüş olup çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlerin gelir durumu, eğitim düzeyi, doğa kulübü üyelik süresi, doğa yürüyüşlerine katılım sıklığı ve farklı kulüplere olan üyeliği gibi demografik özelliklerini belirlemek için Kişisel Bilgi Formu ve Çevre Davranış Ölçeği uygulanmıştır.

Araştırmanın verileri anket yöntemi ile toplanmıştır. Veri toplama araçları 2 bölümden oluşturulmuştur;

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

İlk bölüm araştırmanın amacına uygun olarak katılım gösteren doğa kulüplerine üye rekreasyonel doğa yürüyüşçüleri ile ilgili demografik özelliklerden; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir durumu, doğa kulübü üyelik süresi, doğa yürüyüşlerine katılım sıklığı ve farklı kulüplere olan üyelik durumu gibi değişkenler yer almıştır.

2.3.2. Çevre Davranış Ölçeği

İkinci bölümde Timur ve Yılmaz (2013) tarafından Türkçeye uyarlanarak geçerlik güvenirlik çalışması yapılan Çevre Davranış Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmaya başlamadan önce ölçeğin yazarlarından 05.07.2022 tarihinde ölçeğin bu çalışmada kullanılmasyla ilgili izin alınmıştır.

Ölçme aracı 20 madde ve 6 alt boyuttan oluşmuştur. Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin bulgular faktör analizi yöntemi ile sağlanmıştır. Türk kültürüne uygunluğu doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile bakılmıştır. Ölçeğin tümü için hesaplanan Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı 0,85'dir. Ölçeğin tümü için güvenirlik katsayısının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Timur ve Yılmaz, 2013).

Orijinal Çevre Davranış Ölçeğinin Özellikleri; Çevre davranış ölçeğinin orijinali 5'li likert tipinde yapılandırılmıştır. Bunlar; 1= Hiçbir zaman, 2= Nadiren, 3= Bazen, 4= Genellikle 5= Her zaman şeklinde sıralanmıştır. Ölçek 20 maddeden ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu ölçekte alınabilecek en yüksek puan 100 ve en düşük puan ise 20'dir. Ölçeğin güvenirlik katsayılarını hesaplamak için her bir alt boyutun güvenirlik katsayısı (Cronbach's Alfa) değerlerine bakılmıştır. Bu ölçekte 1 tane negatif madde vardır (Timur ve Yılmaz, 2013). Çalışmamızda kullanılan Çevre Davranış Ölçeği alt boyutları Cronbach's Alpha değerlerine bakılmış ve 0,91 olduğu tespit edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 26 paket programı ile analiz edilmiştir. Verilerin parametrik veya non-parametrik olup olmasına göre uygun test yöntemleri kullanılmıştır. İstatiksel analizler yapılmadan önce verilerin normal dağılıp dağılmadığı test edilmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Verilerin normallik sınaması Skewness-Kurtosis testi ve çoklu karşılaştırma farkları belirlemek için Tukey testleri ile yapılmıştır. Çıkan sonuçlar istatistiksel anlamlılık derecesi $p < 0,05$ olarak kabul edilip değerlendirilmeye alınmıştır ve dağılımın normal olduğu tespit edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin ikili karşılaştırmaları t-test (independentsample) ikiden fazla grup karşılaştırmaları ise tek yönlü varyans analizi ANOVA testleri ile analiz edilmiştir. Sürekli değişkenler arasındaki ilişki düzeylerini belirlemek için Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın genel ve alt amaçları doğrultusunda toplanan verilerin analizi ile elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Değişkenlere Göre Frekans ve Yüzde Dağılımı

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kadın	77	35,2
	Erkek	142	64,8
Yaş	25 Yaş ve Altı	50	22,8
	26-30 Arası	39	17,8
	31-35 Arası	34	15,5
	36- 40 Arası	34	15,5
	41-45 Arası	33	15,1
	46 ve Üzeri	29	13,2
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	38	17,4
	Ortaöğretim (Lise)	50	22,8
	Önlisans	31	14,2
	Lisans	61	27,9
	Lisansüstü	39	17,8
Gelir Durumu	0-5000 TL arası	57	26,0
	5000-10000 TL arası	63	28,8
	10000 TL ve Üzeri	99	45,2

Araştırmaya katılım gösteren rekreasyonel doğa yürüyüşçülerinin tablo 2’de demografik özellikleri incelendiğinde erkek katılımcılar 142 (% 64,8) kişi, kadın katılımcılar 77 (% 35,2) kişi olduğu görülmüştür. Demografik özelliklerden yaş değişkeni incelendiğinde en yüksek katılımın 25 yaş ve altı seçeneğinde (50 kişi) olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi değişkeni açısından katılımcılar incelendiğinde ortaöğretim ve lisans seçeneklerinin diğer seçeneklere oranla daha yüksek orana sahip olduğu görülmüştür. Gelir durumu değişkeni açısından katılımcıların % 45,2 si 10 bin TL ve üzeri seçeneğini işaretleyerek en yüksek orana sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Doğa Yürüyüşü ile İlgili Değişkenlere Göre Frekans ve Yüzde Dağılımı

Değişkenler		n	%
Doğa Kulübü Üyelik Süresi	1Yıl	65	29,7
	2Yıl	32	14,6
	3Yıl	38	17,4
	4Yıl	23	10,5
	5Yıl üzeri	61	27,9
Doğa Yürüyüşlerine katılım Sıklığı	Haftada 1 kez ya da daha fazla	108	49,3
	Ayda 1 kez ya da daha fazla	80	36,5
	Diğer	31	14,2
Farklı Kulüp Üyelik Durumu	Evet	52	23,7
	Hayır	167	76,3

Doğa kulübü üyelik süresine baktığımızda, katılımcıların diğer seçeneklere oranla en yüksek yıl olan 5 yıl ve en düşük yıl olan 1 yıl seçeneklerinde yoğunluk gösterdiği tespit edilmiştir. Doğa yürüyüşüne katılım sıklığı incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin % 49,3 (108 kişi) oranında hafta 1 kez ya da daha fazla doğa yürüyüşüne katılım gösterdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların farklı kulüp üyelik durumuna bakıldığında % 76,3 (167 kişi) oranında başka kulüplere üyelikleri olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Çevre Davranış Ölçeğinin T-testi Tablosu

Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{x} \pm ss$	t	p
Kişinin Ekonomik Yararına Olan Kaynak Koruma Aktiviteleri	Kadın	77	4,18±0,87	1,11	0,26
	Erkek	142	4,03±0,91		
Çevreye Duyarlı Tüketici	Kadın	77	3,80±0,93	1,18	0,23
	Erkek	142	3,64±1,02		
Doğa ile İlgili Boş Zaman Aktiviteleri	Kadın	77	3,69±0,94	1,18	0,23
	Erkek	142	3,54±0,82		
Geri Dönüşüm Çabaları	Kadın	77	3,48±1,12	0,26	0,79
	Erkek	142	3,44±1,06		
Sorumlu Vatandaşlık	Kadın	77	3,30±1,04	2,17	0,03*
	Erkek	142	3,00±0,93		
Çevre Eylemciliği	Kadın	77	2,90±1,35	0,28	0,77
	Erkek	142	2,85±1,20		

*p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 3’te elde edilen bulgulara göre cinsiyet değişkeni açısından çevre davranışı ölçeği alt boyutlarından sorumlu vatandaşlık alt boyutunda fark olduğu görülmüştür (p<0,05). Çevre davranışı açısından kadın bireylerin erkek bireylere oranla daha yüksek ortalama puanlara sahip olduğu görülmüştür. Ortalama

değerler açısından alt boyutlar incelendiğinde en yüksek ortalama değerlere kişinin ekonomik yararına olan kaynak koruma aktivitelerinin sahip olduğu saptanmıştır.

Tablo 4. Yaşa Göre Çevre Davranış Ölçeğinin Anova Testi Tablosu

Alt Boyutlar	Yaş Aralığı	n	$\bar{x} \pm ss$	F	p	Tukey
Kişinin Ekonomik Yararına Olan Kaynak Koruma aktiviteleri	25 Yaş ve Altı	50	3,84±0,12	2,95	0,01**	1<2
	26-30 Arası	39	3,90±0,97			3<4
	31-35 Arası	34	4,36±0,83			5<6
	36- 40 Arası	34	3,99±0,83			
	41-45 Arası	33	4,21±0,99			
	46 ve Üzeri	29	4,44±0,77			
Çevreye Duyarlı Tüketici	25 Yaş ve Altı	50	3,27±0,95	5,54	0,00**	1<2
	26-30 Arası	39	3,47±0,82			3<4
	31-35 Arası	34	4,04±0,84			5<6
	36- 40 Arası	34	3,74±1,08			
	41-45 Arası	33	3,76±1,09			
	46 ve Üzeri	29	4,26±0,87			
Doğa ile İlgili Boş Zaman Aktiviteleri	25 Yaş ve Altı	50	3,39±0,78	3,44	0,01**	1<2
	26-30 Arası	39	3,32±0,85			3<4
	31-35 Arası	34	3,83±0,91			5<6
	36- 40 Arası	34	3,68±0,78			
	41-45 Arası	33	3,55±0,99			
	46 ve Üzeri	29	4,02±0,78			
Geri Dönüşüm Çabaları	25 Yaş ve Altı	50	2,93±1,11	6,18	0,00**	1<2
	26-30 Arası	39	3,31±0,88			3<4
	31-35 Arası	34	3,72±0,94			5<6
	36- 40 Arası	34	3,46±1,14			
	41-45 Arası	33	3,56±1,14			
	46 ve Üzeri	29	4,18±0,86			
Sorumlu Vatandaşlık	25 Yaş ve Altı	50	2,77±0,98	3,69	0,00**	1<2
	26-30 Arası	39	2,88±0,88			3<4
	31-35 Arası	34	3,40±1,10			5<6
	36- 40 Arası	34	3,07±1,04			
	41-45 Arası	33	3,24±0,87			
	46 ve Üzeri	29	3,54±0,79			
Çevre Eylemciliği	25 Yaş ve Altı	50	2,28±1,11	4,35	0,00**	1<2
	26-30 Arası	39	2,77±1,15			3<4
	31-35 Arası	34	3,04±1,43			5<6
	36- 40 Arası	34	2,97±1,37			
	41-45 Arası	33	3,05±1,08			
	46 ve Üzeri	29	3,50±1,09			

*p<0,05 düzeyinde anlamlıdır. ** p<0,01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4 incelendiğinde yaş cinsinden çevre davranışı ölçek alt boyutlarına ilişkin yapılan ANOVA testi sonucunda tüm alt boyutlarda fark olduğu görülmüştür (p<0,05, p<0,01). Farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey analizinde 25 yaş ve altında olan bireylerin diğer bireylere oranla daha düşük ortalama değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek ortalama değerler ise 46 yaş ve üzeri seçeneğinde olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Eğitim Düzeyine Göre Çevre Davranış Ölçeğinin Anova Testi Tablosu

Alt Boyutlar	Eğitim Düzeyi	n	$\bar{x} \pm ss$	F	p	Tukey
Kişinin Ekonomik Yararına Olan Kaynak Koruma Aktiviteleri	İlköğretim	38	3,72±0,87	6,14	0,00**	1<2
	Ortaöğretim (Lise)	50	3,77±0,98			3<4
	Önlisans	31	4,23±0,86			4<5
	Lisans	61	4,40±0,78			
	Lisansüstü	39	4,27±0,80			
Çevreye Duyarlı Tüketici	İlköğretim	38	3,32±0,94	4,72	0,01**	1<2
	Ortaöğretim (Lise)	50	3,44±1,06			3<4
	Önlisans	31	3,65±1,04			4<5
	Lisans	61	4,01±0,80			
	Lisansüstü	39	3,97±1,01			
Doğa ile İlgili Boş Zaman Aktiviteleri	İlköğretim	38	3,29±0,76	4,91	0,01**	1<2
	Ortaöğretim (Lise)	50	3,34±0,90			3<4
	Önlisans	31	3,57±0,93			4<5
	Lisans	61	3,90±0,83			
	Lisansüstü	39	3,78±0,79			
Geri Dönüşüm Çabaları	İlköğretim	38	2,74±1,13	11,01	0,00**	1<2
	Ortaöğretim (Lise)	50	3,13±1,05			3<4
	Önlisans	31	3,59±0,95			4<5
	Lisans	61	3,96±0,89			
	Lisansüstü	39	3,73±0,99			
Sorumlu Vatandaşlık	İlköğretim	38	2,79±0,85	5,20	0,01**	1<2
	Ortaöğretim (Lise)	50	2,78±1,02			3<4
	Önlisans	31	3,04±1,08			4<5
	Lisans	61	3,45±0,86			
	Lisansüstü	39	3,35±0,95			
Çevre Eylemciliği	İlköğretim	38	2,26±1,15	6,80	0,00**	1<2
	Ortaöğretim (Lise)	50	2,49±1,24			3<4
	Önlisans	31	2,94±1,25			4<5
	Lisans	61	3,36±1,14			
	Lisansüstü	39	3,13±1,20			

*p<0,05 düzeyinde anlamlıdır. ** p<0,01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 5 incelendiğinde eğitim düzeyi açısından çevre davranışı ölçek alt boyutlarına ilişkin yapılan ANOVA testi sonucunda tüm alt boyutlarda fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$, $p<0,01$). Farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey analizinde ilköğretim düzeyinde olan bireylerin en düşük ortalama değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek değer ise lisansüstü düzeyindeki bireylere ait olduğu saptanmıştır.

Tablo 6. Gelir Durumuna Göre Çevre Davranış Ölçeğinin Anova Testi Tablosu

Alt Boyutlar	Gelir Durumu	n	$\bar{x} \pm ss$	F	p	Tukey
Kişinin Ekonomik Yararına Olan Kaynak Koruma aktiviteleri	0-5000 TL arası	57	3,58±0,98	15,32	0,00**	1<2<3
	5000-10000 TL arası	63	4,14±0,82			
	10000 ve Üzeri	99	4,35±0,78			
Çevreye Duyarlı Tüketici	0-5000 TL arası	57	3,11±0,95	22,10	0,00**	1<2<3
	5000-10000 TL arası	63	3,61±0,97			
	10000 ve Üzeri	99	4,10±0,85			
Doğa ile İlgili Boş Zaman Aktiviteleri	0-5000 TL arası	57	3,15±0,85	16,37	0,00**	1<2<3
	5000-10000 TL arası	63	3,50±0,79			
	10000 ve Üzeri	99	3,91±0,82			
Geri Dönüşüm Çabaları	0-5000 TL arası	57	2,71±1,03	31,80	0,00**	1<2<3
	5000-10000 TL arası	63	3,34±0,96			
	10000 ve Üzeri	99	3,97±0,91			
Sorumlu Vatandaşlık	0-5000 TL arası	57	2,64±0,87	19,46	0,00**	1<2<3
	5000-10000 TL arası	63	2,89±1,01			
	10000 ve Üzeri	99	3,52±0,86			
Çevre Eylemciliği	0-5000 TL arası	57	2,13±1,06	23,15	0,00**	1<2<3
	5000-10000 TL arası	63	2,71±1,28			
	10000 ve Üzeri	99	3,40±1,10			

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır. ** $p<0,01$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 6'da elde edilen veriler incelendiğinde gelir durumu açısından çevre davranışı ölçek alt boyutlarına ilişkin yapılan ANOVA testi sonucunda tüm alt boyutlarda fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$, $p<0,01$). Farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey analizinde 0-5000 TL arasında gelir düzeyindeki bireylerin en düşük ortalama değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek değer ise 10000 TL ve üzerinde gelir sahibi olan bireylere ait olduğu saptanmıştır.

Tablo 7. Doğa Kulübü Üyelik Süresine Göre Çevre Davranış Ölçeğinin Anova Testi Tablosu

Alt Boyutlar	Doğa Kulübü Üyelik Süresi	n	$\bar{x} \pm ss$	F	P	Tukey
Kişinin Ekonomik Yararına Olan Kaynak Koruma Aktiviteleri	1Yıl	65	4,14±0,78	0,69	0,60	4<2
	2Yıl	32	4,04±0,97			
	3Yıl	38	4,13±0,88			
	4Yıl	23	3,81±0,98			
	5Yıl üzeri	61	4,14±0,97			
Çevreye Duyarlı Tüketici	1Yıl	65	3,52±0,91	6,09	0,00**	4<3
	2Yıl	32	3,83±0,79			
	3Yıl	38	3,44±1,10			
	4Yıl	23	3,28±1,15			
	5Yıl üzeri	61	4,15±0,89			
Doğa ile İlgili Boş Zaman Aktiviteleri	1Yıl	65	3,53±0,91	1,34	0,26	4<3
	2Yıl	32	3,55±0,82			
	3Yıl	38	3,48±0,91			
	4Yıl	23	3,47±0,85			
	5Yıl üzeri	61	3,81±0,83			
Geri Dönüşüm Çabaları	1Yıl	65	3,43±1,09	2,91	0,02*	4<2
	2Yıl	32	3,29±1,06			
	3Yıl	38	3,37±0,97			
	4Yıl	23	3,03±1,13			
	5Yıl üzeri	61	3,81±1,08			
Sorumlu Vatandaşlık	1Yıl	65	2,94±1,01	1,85	0,12	1<3
	2Yıl	32	3,04±0,96			
	3Yıl	38	3,02±1,01			
	4Yıl	23	3,07±0,98			
	5Yıl üzeri	61	3,39±0,91			
Çevre Eylemciliği	1Yıl	65	2,67±1,38	2,32	0,06	4<2
	2Yıl	32	2,63±1,19			
	3Yıl	38	3,03±1,17			
	4Yıl	23	2,61±1,34			
	5Yıl üzeri	61	3,21±1,10			

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır. ** $p<0,01$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 7'de elde edilen veriler incelendiğinde doğa kulübü üyelik süresi açısından çevre davranışı ölçek alt boyutlarına ilişkin yapılan ANOVA testi sonucunda "Çevreye Duyarlı Tüketici" ve "Geri Dönüşüm Çabaları" alt boyutlarında fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$, $p<0,01$). Diğer alt boyutlarda fark bulunmamıştır. Farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey analizinde sorumlu vatandaşlık alt

boyutu dışında kalan alt boyutların tümünde 4 yıl süreyle doğa kulübü üyesi olan bireylerin en düşük ortalama değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek değer ise kişinin ekonomik yararına olan kaynak koruma aktiviteleri alt boyutu dışında kalan tüm alt boyutlarda 5 yıl ve üzerinde doğa kulübüne üyelik süresine sahip olan bireylere ait olduğu saptanmıştır.

Tablo 8. Çevre Davranış Ölçek Alt Boyutları ile Sürekli Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Analizi Tablosu

Değişkenler		KEYO	ÇDT	DIBZA	GDC	SV	ÇE
Cinsiyet	r	-0,076	-0,080	-0,080	-0,018	-0,146*	-0,019
	p	0,266	0,238	0,238	0,791	0,031	0,777
Yaş	r	0,198**	0,283**	0,205**	0,312**	0,237**	0,280**
	p	0,003	0,000	0,002	0,000	0,000	0,000
Eğitim Düzeyi	r	0,285**	0,272**	0,263**	0,375**	0,270**	0,304**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Gelir Durumu	r	0,342**	0,412**	0,362**	0,477**	0,382**	0,420**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Doğa Kulübü Üyelik Süresi	r	-0,020	0,187**	0,109	0,114	0,166*	0,160*
	p	0,773	0,005	0,107	0,092	0,014	0,018
Doğa Yürüyüşlerine Katılım Sıklığı	r	-0,062	-0,127	-0,118	-0,026	-0,120	-0,112
	p	0,359	0,062	0,082	0,704	0,077	0,097
Farklı Kulüp Üyelik Durumu	r	0,092	0,056	0,093	-0,079	-0,060	-0,084
	p	0,176	0,411	0,169	0,246	0,380	0,217

KEYO: Kişinin Ekonomik Yararına Olan Kaynak Koruma Aktiviteleri ÇDT: Çevreye Duyarlı Tüketici DIBZA: Doğa ile İlgili Boş Zaman Aktiviteleri GDC: Geri Dönüşüm Çabaları SV: Sorumlu Vatandaşlık ÇE: Çevre Eylemciliği **p<0,01, *p<0,05

Tablo 8 incelendiğinde sürekli değişkenler ile çevre davranış ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan Pearson Korelasyon katsayısı sonucunda cinsiyet değişkeni ile Sorumlu Vatandaşlık alt boyutu arasında negatif yönlü düşük düzeyde ilişki saptanmıştır ($r=-0,146$, $p<0,05$). Yaş değişkeni ile çevre davranış ölçek alt boyutlarından geri dönüşüm çabaları alt boyutunda pozitif yönlü orta düzeyde ilişki bulunurken diğer alt boyutlarda düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir ($r=0,312$, $p<0,01$). Eğitim düzeyi değişkeni ile Geri dönüşüm çabaları alt boyutu ve Çevre Eylemciliği alt boyutuyla pozitif yönlü orta düzeyde ilişki tespit edilirken diğer alt boyutlarda düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. ($r=0,375$, $r=0,304$ $p<0,01$). Gelir durumu değişkeni ile çevre davranış ölçeği alt boyutlarının tümünde pozitif yönlü orta düzeyde ilişki saptanmıştır ($p<0,01$). Doğa kulübü üyelik süresi değişkeni ile Çevreye Duyarlı Tüketici alt boyutu, Sorumlu Vatandaşlık ve Çevre Eylemciliği alt boyutları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir ($r=0,187$, $p<0,01$), ($0,166$, $0,160$, $p<0,05$).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Elde edilen veriler incelendiğinde cinsiyet değişkeni açısından çevre davranış ölçeği alt boyutlarından sorumlu vatandaşlık alt boyutunda fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Diğer alt boyutlarda bir fark bulunamamıştır. Sorumlu vatandaşlık alt boyutunda kadın bireylerin erkeklere göre daha yüksek ortalama puana sahip olduğu görülmüştür. Konuya ilişkin olarak ilköğretim öğrencilerinin çevresel sorumlu vatandaş davranışlarını incelediği çalışmada cinsiyet değişkeni açısından kız öğrencilerin daha yüksek düzeyde çevresel sorumluluk sergilediği sonucuna ulaşılmıştır (Özden Özdemir ve Öztürk, 2019). Başka bir araştırmada cinsiyete göre öğrencilerin çevre duyarlılıkları arasında anlamlı bir farkın olduğu, kadınların erkeklere oranla çevre duyarlılıklarının daha yüksek oranda olduğu bulunmuştur (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003). Yine bu sonuca benzer olarak (Erol, 2005)'in yaptığı araştırmada kızların erkeklere göre çevre ve çevreye yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat Karabük ilinde 2012 yılında yapılan incelemede erkek bireylerin çevre tutum puanlarının ortalamasına bakıldığında kızlara oranla erkeklerin daha yüksek puana sahip olduklarını tespit etmişlerdir (Aydın ve Çepni, 2012). Bunu destekler nitelikte başka bir çalışmada da erkek öğrencilerin çevresel davranış puanlarının kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Erdoğan, 2021). Cinsiyet değişkeninin sosyal gruplaşmayı etkilediği gerçeğine dayanarak çalışmamızda ortaya çıkan bu sonucunda sosyal gruplar arasındaki farklılıktan olabileceği düşünülmüştür.

Yaş değişkeni açısından çevre davranış ölçek alt boyutlarına ilişkin yapılan inceleme sonucunda tüm alt boyutlarda fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$, $p<0,01$). Farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey analizinde 25 yaş ve altında olan bireylerin diğer bireylere oranla daha düşük ortalama değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek ortalama değerler ise 46 yaş ve üzeri seçeneğinde olduğu görülmüştür. Bulduğumuz sonuca uygun olarak yaşın ilerlemesiyle çevre davranış düzeyinin arttığı tespit edilmiştir (Gıcır vd., 2020). Kanbak (2015)'in üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında öğrencilerin yaşları ile çevresel tutumları arasında çalışmamızla bezer olarak anlamlı bir fark bulmuştur (Kanbak, 2015). Yine başka bir araştırmada yaş seviyesi küçük olan bireyler ile yaş seviyesi büyük olan

bireyler arasında olumlu çevresel tutumlarının hesaplanması sonucunda yaş seviyesi büyük olan bireylerin daha yüksek davranış puanına sahip olduğu görülmüşür (İşyar, 1999), ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada küçük yaş gurubu öğrencilerin çevresel sorumlu vatandaş olarak daha yüksek puana sahip olduğu tespit edilmiştir (Demir, 2018). Küçük yaş gurupları üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise çocukların yaşları ile çevresel tutum puanları arasında anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Coşanay, 2018). Yine bu sonuca benzer olarak (Alkan ve Aktemur Gürler, 2020)'in yaptığı araştırmada çocuk gelişimi öğrencilerinin çevresel koruma hareketine karşı sergiledikleri tutumlarının yaş değişkenine göre istatistiksel bir farklılaşma olmadığını belirtmişlerdir. Yaşın ilerlemesiyle çevresel duyarlılık, çevre bilinci gibi durumların artması bireylerde çevre davranışını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Eğitim düzeyi açısından çevre davranışı ölçek alt boyutlarına ilişkin yapılan ANOVA testi sonucunda tüm alt boyutlarda fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$, $p<0,01$). Farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey analizinde ilköğretim düzeyinde olan bireylerin en düşük ortalama değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek değerin ise lisansüstü düzeyindeki bireylere ait olduğu saptanmıştır. Literatüre bakıldığında bu alanda yeterli çalışmanın yapılmadığı söylenebilir. Benzer çalışmalarda ise küçük yaş guruplarında anne-baba eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerde çevresel davranış puanlarında da doğru orantılı bir artış olduğu birçok araştırmacı tarafından tespit edilmiştir (Demir, 2018; Akıllı ve Genç, 2015; Akşit Aşık, 2018). Fakat 2020 yılında ortaokul ile lise öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ortaokul ve lise öğrencileri arasında çevre davranışı bakımından önemli bir farklılık bulunamamıştır (Doğan ve Keleş, 2020). Yapılan karşılaştırmalar sonucunda eğitim seviye ile çevre davranış bilinci arasında pozitif yönde ilişki olduğu, böylece okullarda çevre ile ilgili eğitimlerin artırılmasının faydalı olacağı söylenebilir.

Katılımcıların gelir durumu açısından çevre davranışı ölçek alt boyutlarına ilişkin yapılan ANOVA testi sonucunda tüm alt boyutlarda fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$, $p<0,01$). Farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey analizinde 0-5000 TL arasında gelir düzeyindeki bireylerin en düşük ortalama değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek değerin ise 10000 TL ve üzerinde gelir sahibi olan bireylere ait olduğu saptanmıştır. Literatüre bakıldığında sosyo-ekonomik düzeyin çevresel davranış üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Yılmaz vd., 2004; Şama, 2003; Uyeki ve Holland, 2000; Thompson ve Gasteiger, 1985, aktaran Gökçe vd., 2007). Bu sonuca benzer olarak 2004 yılında yapılan bir araştırma da gelir durumu yüksek olan ve kısmen yaşadıkları bölgenin elit kesiminde ikamet eden bireylerin, gelir durumu düşük olan ve şehrin kenar mahallelerinde ikamet eden bireylere oranla daha yüksek oranda olumlu tutum sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Yılmaz vd., 2004). Bunu destekler nitelikte üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada aylık kazanç miktarı belirli bir seviye de olan bireylerin çevresel tutum, duyum ve farkındalık seviyesinin kabul edilebilir düzeyde olumlu sonuçlar verdiği belirtilmiştir (Acungil, 2020). Fakat 2020 yılında yapılan farklı bir çalışmaya katılan bireylerin gelir düzeyleri ile çevresel sorunlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Dablan ve Yılmaz Alarçin, 2020). Yine benzer olarak Gökdayı ve Demirel'de katılımcıların refah düzeyleri ile çevresel duyarlılıkları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmişlerdir (Gökdayı ve Demirel, 2018). Bireylerin maddi olarak refah seviyesi yükseldikçe kendine ayıracağı zamanın artması ve çevreyi fark etmesi kaçılmaz olurken çevresel davranış kültüründe de artış olması beklenmektedir.

İstatistiksel değerler incelendiğinde doğa kulübü üyelik süresi açısından çevre davranışı ölçek alt boyutlarına ilişkin yapılan ANOVA testi sonucunda "Çevreye Duyarlı Tüketici" ve "Geri Dönüşüm Çabaları" alt boyutlarında fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$, $p<0,01$). Diğer alt boyutlarda fark bulunmamıştır. Farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey analizinde 4 yıl süreyle doğa kulübü üyesi olan bireylerin en düşük ortalama değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek değerin ise 5 yıl ve üzerinde doğa kulübüne üyelik süresine sahip olan bireylere ait olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlara ilişkin olarak literatüre bakıldığı zaman doğa kulüpleri üzerinde bu alanda yeterli çalışma yapılmadığı gözlemlenmiştir. Fakat araştırmamız benzer bir çalışmayla ilişkilendirildiğinde doğa sporlarına katılım gösteren üniversitelilerle doğa sporlarına katılım göstermeyen üniversitelerin çevresel tutumları arasında fark bulunmuştur. Doğa sporları katılımı gösteren üniversitelilerin çevresel tutum puanlarının daha yüksek değere sahip olduğu söylenebilmektedir (Çetinkaya, 2015). En düşük değere sahip olan 4 yıl doğa kulübü üyeliği süresi bulunan bireylerin, bu değere katılımın diğer seçeneklere göre daha az olmasından kaynakladığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acungil, Y. (2020). Üniversite öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Davranış Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (75:3), 997-1032.
- Akıllı, M., & Genç, M. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Çevre Okuryazarlığı Alt Boyutlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5 (2), 81-97.
- Akşit Aşık, N. (2018). Ön Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Çevreye İlişkin Tutum ve Davranışları. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 10(2), 99-113.
- Alkan, H., & Aktemur Gürler, S. (2020). Çocuk Gelişimi Programı Öğrencilerinin Çevresel Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Journal of Preschool and Elementary Education*, (1:1), 64-74.
- Ardahan, F., & Mert, M. (2013). Bireyleri doğa yürüyüşü yapmaya motive eden faktörler ölçeği ve bu faaliyetlere katılarak elde edilen faydalar ölçeğinin Türk popülasyonu için geçerlilik güvenirlik çalışması. *International Journal of Human Sciences*, 10(2), 338-355.
- Ardahan, F., & Yerlisu Lapa, T. (2010). Açık Alan Rekreasyonu: Bisiklet Kullanıcıları ve Yürüyüşçülerin Doğa Sporu Yapma Nedenleri ve Elde Ettikleri Faydalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (8:1), 1327-1341.
- Atasoy, E. (2005). *Çevre İçin Eğitim: İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Çalışma*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Uludağ Üniversitesi.
- Aydın, F., & Çepni, O. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Karabük İli Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 189-207.
- Birleşmiş Milletler Türkiye Başkanlığı. (2023, 12 Haziran). *Çevre*. (<https://turkiye.un.org/tr/sdgs>)
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, EK., Akgün, OE., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. *Pegem Atf İndeksi*, (25), 1-360.
- Coşanay, B. (2018). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının (Beş-Altı Yaş) Çevresel Tutumlarının Çocuk ve Öğretmen Değişkenleri Açısından İncelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, İnönü Üniversitesi.
- Çabuk, B., & Karacaoğlu, ÖC. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), 190-198.
- Çetinkaya, G. (2015). Doğa Sporlarına Katılım Çevre Tutumunu Etkiler Mi? Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi*, 13(2), 137-142.
- Dablan, E., & Yılmaz Alarçin, E. (2020). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Çevreye Duyarlı Tüketim Davranışı Üzerine Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(26), 164-181.
- Demir, F. (2018). *Ortaokul Öğrencilerinin Çevresel Sorumlu Vatandaş Davranışları Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı. Erciyes Üniversitesi.
- Demir, C., & Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve Çevre Yönetimi Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*. Nobel Basımevi.
- Doğan, F., & Keleş, Y. (2020). Ortaokul ve Lise Öğrencilerinde Çevre Farkındalığı ve Çevre Davranışı. *Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 80-90.
- Ekinci, E., Yenel, F., & Sarol, H. (2012). Doğa Yürüyüşlerine katılım Motivasyon Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi*. (12-15 Nisan), 222-228, Kemer, Antalya.
- Erdoğan, M. (2021). İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Çanakkale Örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(1), 249-271.

- Erol, GH. (2005). *Sınıf Öğretmenliği İkinci Sınıf Öğrencilerinin Çevre ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fen Bilimleri Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi.
- Gıncır, B., Oruç, I., & Özatlı, NS. (2020). X,Y,Z Kuşaklarının Çevre Davranış Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi: Balıkesir Örneği. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 491-516.
- Gökçe, B. (1998). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Savaş Yayınları.
- Gökçe, N., Kaya, E., Aktay, S., & Özden, M. (2007). Elementart Students' Attitudes Towards Environment. *Elementary Education Online*, (6:3), 452-468.
- Gökdayı, F., & Demirel, M. (2018). Bir Boş Zaman Etkinliği Olarak Doğa Sporları Aktivitelerine Katılan Bireylerin Çevresel Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *International Journal Mountaineering and Climbing*, 1(1), 45-53.
- İşyar, N. (1999). *İlköğretim (3.,4., 5. Sınıf) Öğrencilerinin Olumlu Çevresel Tutumlarının Yaş ve Sosyo Ekonomik Düzeye Göre Değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı, Uludağ Üniversitesi.
- Kanbak, A. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Davranışları: Farklı Değişkenler Açısından Kocaeli Üniversitesi Örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 77-90.
- Karaküçük, S. (1999). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. Bağırğan Yayınevi.
- Karpuzcu, M. (2007). *Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü*. Kubbealti Yayınevi.
- Kınacı, B., Albuz Pehlivan, N., & Seyhan, G. (2011). *Turizm ve Çevre (Çevre Koruma)*. Pegem Yayınevi.
- Lake, W. (2019). *Conflict in the Consumer Identity. The Coexistence and Consequences of Environmental Identity and Material Identity*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Business School, The University of Adelaide.
- McKenzie, MD. (2000). How are adventure education program out come sachieved? A review of the literatüre. *Australian Journal of Outdoor Education*, 5(1), 19-28.
- Özden Özdemir, D., & Öztürk, C. (2019). Birer Çevresel Vatandaş Olarak İlköğretim Öğrencileri: 6.7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Çevresel Sorumlu Vatandaş Davranışlarının İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 363-392.
- Steg, L., Agens, E., Van Den Berg, AE., & De Groot, JIM. (2015). *Çevre Psikolojisi*. (Çev: Kaya Ciceralli, L., Ciceralli, EE.). Nobel Yayınevi.
- Timur, S., & Yılmaz, M. (2013). Çevre Davranış Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. Adaptation of Environmental Behavior Scaletto Turkish. *GEFAD / GÜJGEF*, 33 (2), 317-333.
- Yerlisu Lapa, T., & Ardahan, F. (2009). Akdeniz Üniversitesi Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinliklerine Katılım Nedenleri ve Değerlendirme Biçimleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 20(4), 132-144.
- Yılmaz, Ö., Boone, WJ., & Andersen, HO. (2004). İlk ve Ortaokul Türk Öğrencilerinin Çevre Sorunlarına Bakışları. *International Journal of Science Education*, 26 (12), 1527-1546.